

Universiteit Utrecht

Amerikaans exceptionalisme en de mensenrechten na 9/11

De mensenrechten in het buitenlandbeleid van George W. Bush en Barack Obama gezien vanuit het Amerikaans exceptionalisme

van Laar, F.E.N.(4147022)

BSc Liberal Arts & Sciences

Ges-Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054)

Begeleider: dr. Peter Malcontent

12 april 2018, Utrecht, Universiteit Utrecht

Aantal woorden: 9176

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	5
Amerikaans exceptionalisme	7
Culturele-identiteit niveau	8
Praktisch-gedrag niveau	10
Hoofdstuk 1: George W. Bush	14
Visie op de mensenrechten	14
Mensenrechten als politiek instrument	15
Afghanistan.....	15
Irak.....	16
Dubbele standaarden	18
Unilaterale missie.....	20
Hoofdstuk 2: Barack Obama	22
Visie op de mensenrechten	22
Praktisch mensenrechtenbeleid	23
Terughoudendheid	24
China	25
Libië	26
Multilateraal pragmatisme.....	29
Conclusie.....	31
Literatuurlijst	34
Primaire bronnen	34
Literatuur	37

Samenvatting

Sinds Jimmy Carter in 1977 heeft elke Amerikaanse president in meer of mindere mate de mensenrechten opgenomen in het buitenlandbeleid. Tijdens de Koude Oorlog kregen de mensenrechten of maar beperkte aandacht in het buitenlandbeleid, of ze stonden zelfs in dienst van de veiligheidsdreiging. De onbedreigde jaren negentig die volgden, leidde tot een verandering in het Amerikaanse beleid en een enorme ontwikkeling van het internationale mensenrechtenregime. Met de aanslagen van 11 september 2001 werden de Verenigde Staten voor het eerst sinds de Koude Oorlog geconfronteerd met een significante veiligheidsdreiging. De hoofdvraag die in dit eindwerkstuk centraal staat is dan ook welke rol de mensenrechten kregen in het Amerikaanse buitenlandbeleid na de aanslagen van 11 september 2001 tijdens de presidentschappen van George W. Bush en Barack Obama. De beantwoording van deze vraag levert een bijdrage aan het debat over het Amerikaans exceptionalisme. Binnen een gecombineerd kader van het culturele-identiteit niveau en het praktisch-gedrag niveau van het Amerikaans exceptionalisme, worden in twee cases de relevante speeches ter hand genomen van Bush en Obama. De case van Bush loopt van de aanslagen van 11 september 2001 tot aan de inval in Irak in maart 2003. De case van Obama loopt vanaf zijn aantreden tot aan het ingrijpen in Libië in maart 2011. In combinatie met literatuuronderzoek beargumenteert dit eindwerkstuk dat onder invloed van de Amerikaans exceptionalistische identiteit, Bush de mensenrechten koppelde aan de veiligheidsdreiging, wat leidde tot een instrumenteel gebruik van de mensenrechten en een unilateraal beleid. In tegenstelling tot Bush, bracht Obama's gematigde interpretatie van de Amerikaans exceptionalistische identiteit een pragmatische insteek van het buitenlandbeleid, waarin er ruimte was voor de mensenrechten en een multilaterale houding. Hoewel dit soms tot inconsequent en hypocriet beleid leidde, lijkt Obama's insteek beter te zijn voor de ontwikkeling van het internationale mensenrechtenregime.

Inleiding

Amerikanen zien zichzelf graag als een volk met een grote traditie op het gebied van de mensenrechten. Met trots spreken ze over de magische woorden van Woodrow Wilson: ‘The world must be made safe for democracy’.¹ Ze zien hun land graag als het grote voorbeeld voor de rest van de wereld, Amerika is de *shining city on the hill*.² Deze ideeën over een eigen geschiedenis kunnen getypeerd worden als een *invented tradition*. Dit is een nationaal symbool of ritueel die wordt voorgesteld als een traditie met lange historie. Een dergelijke traditie vormt een belangrijk onderdeel van de nationale identiteit en draagt bij aan het nationale gevoel.³ Deze tradities zijn vaak niet geheel op waarheid berust. Zo kan er ook in het geval van Amerika worden gewezen op een discrepantie tussen de trotse traditie en de ruwe werkelijkheid. Voorbeelden hiervan zijn oorlogsmisdaden tijdens de Vietnamoorlog en het steunen van brute dictators tijdens de Koude Oorlog.⁴

Ondanks dat er een verschil zit tussen de traditie en de werkelijkheid, is er wel degelijk aandacht voor de mensenrechten in de Amerikaanse politiek. Daarentegen werd er voor het grootste gedeelte van de Koude Oorlog geen enkele aandacht besteed aan de mensenrechten. Zo hadden Richard Nixon en Henry Kissinger begin jaren zeventig simpelweg geen plek voor de mensenrechten in hun *realpolitik*.⁵ Maar sinds Jimmy Carter in 1977 heeft elke president in meer of mindere mate de mensenrechten opgenomen in het buitenlandbeleid. De manier waarop verschilt per president en per periode.⁶

In 1977 zei Jimmy Carter de mensenrechten de hoeksteen van zijn buitenlandbeleid te gaan maken. Carter zag het versterken van de internationale mensenrechten als een verplichting voor de Verenigde Staten. Deze verplichting kwam volgens Carter voort uit de Amerikaanse waarden en geschiedenis. Desondanks lukte het Carter niet om volledig vervolg te geven aan deze voornemens. Zijn mensenrechtenbeleid werd uiteindelijk zwak en inconsistent dankzij onder andere door het steunen van verschillende dictatoriale regimes. Waar Carter in eerste

---

¹ Woodrow Wilson, 'Address to a Joint Session of Congress Requesting a Declaration of War Against Germany', [2 april 1917], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=65366>, geraadpleegd op 1 maart 2018.

² Onder andere in: Ronald Reagan, 'Election Eve Address "A Vision for America"', [3 november 1980], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85199>, geraadpleegd op 1 maart 2018.

³ Benedict Anderson, *Imagined Communities* (San Francisco 1983).

⁴ Kent A. Russel, 'My Lai Massacre: The Need for an International Investigation', *California Law Review* 58 (1970) 3, 703-729.

⁵ David P. Forsythe, 'Human Rights and US Foreign Policy: Two Levels, Two Worlds', *Political Studies*, 43 (1995) 1, 111-130, aldaar 112-116.

⁶ David P. Forsythe, *Human Rights in International Relations* (Cambridge 2018) 224-225.

instantie de focus probeerde te leggen op de mensenrechten, kwam deze uiteindelijk weer te liggen op de veiligheidsdreiging van de Koude Oorlog.⁷

Zijn opvolger Ronald Reagan had ook aandacht voor de mensenrechten in zijn buitenlandbeleid. In tegenstelling tot Carter was zijn plan echter niet om de mensenrechten de hoeksteen te maken van het buitenlandbeleid. Reagan zette de mensenrechten namelijk instrumenteel in. Hij gebruikte de mensenrechten vooral als stok om de Russen mee te slaan, maar liet de ze verder links liggen. Zo bracht Reagan aan de ene kant de Sovjet-Unie keer op keer verbaal in verlegenheid met mensenrechtenkritiek, terwijl hij aan de andere kant wel repressieve regimes steunde.⁸

Waar Carter uiteindelijk minder aandacht kon geven aan de mensenrechten in zijn buitenlandbeleid dan hij had gewild, gebruikte Reagan de mensenrechten bewust op een instrumentele manier. Wanneer de vergelijking wordt gemaakt met de jaren negentig, wordt duidelijk dat de veiligheidsdreiging tijdens de Koude Oorlog leidde tot een beperkte aandacht voor de mensenrechten in het buitenlandbeleid.

Het einde van de Koude Oorlog leidde namelijk een periode in van onbedreigde Amerikaanse hegemonie zonder grote veiligheidsdreiging voor de VS. Volgens Francis Fukuyama was dit zelf *the end of history*: het eindpunt van de ideologische strijd van de mensheid en de start van de definitieve universalisering van de Westerse liberale democratie als vorm van bestuur.⁹ Deze periode van onbedreigde heerschappij gedurende de jaren negentig gaf de VS de mogelijkheid om een idealistischere houding aan te nemen en een werkelijke focus te leggen op de mensenrechten in hun buitenlandbeleid.¹⁰

De veranderde Amerikaanse houding was belangrijk voor de enorme ontwikkeling die het internationale mensenrechtenregime doormaakte in deze periode. Zo was er de oprichting van verschillende tribunalen, waaronder het Internationaal Strafhof. Tevens ondernamen de Verenigde Naties 38 humanitaire missies en werden er verscheidene mensenrechteninstituties en –fora opgezet.¹¹ De constructieve houding van de Verenigde Staten was erg belangrijk in de grote ontwikkeling van het internationale mensenrechtenregime.

---

⁷ Forsythe, 'Human Rights and US Foreign Policy', 117-120.

⁸ Michael Goodhart, 'Reverting to Form: American Exceptionalism and International Human Rights', in: Michael Goodhart and Anja Mihr (red.), *Human Rights in the 21st Century: Continuity and Change since 9/11* (Londen 2011) 65-85, aldaar 74.

⁹ Francis Fukuyama, *The end of history and the Last Man*, (Londen 1992).

¹⁰ Michael Ignatieff, 'Is the Human Rights Era Ending?', *New York Times*, 5 februari 2002.

¹¹ Goodhart, 'Reverting to Form'.

Daarnaast werd de ontwikkeling van het regime verder gestimuleerd doordat de VS een actievere houding innamen binnen het regime.¹² Dit uitte zich onder andere in de ratificatie van verschillende grote mensenrechtenverdragen en multilaterale deelname in verschillende humanitaire missies waar geen direct Amerikaans belang aan verbonden was. Desalniettemin was de Amerikaanse rol niet perfect. De VS erkende bijvoorbeeld niet het Internationaal Strafhof, terwijl zij wel een belangrijke rol hadden gespeeld in de oprichting. Desondanks kan er geconcludeerd worden dat de VS een duidelijkere visie hadden over het volgen van humanitaire principes in het buitenlandbeleid van de jaren negentig ten opzichte van het beleid in de Koude Oorlog. Er hadden grote ontwikkeling van het internationale mensenrechtenregime plaatsgevonden en de VS hadden hier een cruciale rol in gespeeld.

Met de aanslagen van 11 september 2001 kregen de Verenigde Staten voor het eerst sinds de Koude Oorlog te maken met een significante veiligheidsdreiging. De Amerikaanse leiders en het Amerikaanse publiek interpreteerden de aanslagen als een grote dreiging voor de eigen veiligheid; de onbedreigde jaren negentig waren over.¹³ Met een oog op het hierboven beschreven verschil tussen de Koude Oorlog en de jaren negentig, kan de vraag worden gesteld wat het gevolg hiervan was voor de mensenrechten in het buitenlandbeleid. De Koude Oorlog liet namelijk zien dat een veiligheidsdreiging kan leiden tot beperkte aandacht voor de mensenrechten of zelfs tot instrumenteel gebruik van de mensenrechten in het buitenlandbeleid. Om deze reden kan de hoofdvraag van dit eindwerkstuk als volgt worden gesteld: welke rol kregen de mensenrechten in het Amerikaanse buitenlandbeleid na de aanslagen van 11 september 2001 tijdens de presidentschappen van George W. Bush en Barack Obama? Met het beantwoorden van deze vraag lever ik tevens een bijdrage aan het extensieve debat over het vermeende Amerikaans exceptionalisme als factor in het Amerikaanse buitenlandbeleid.

Amerikaans exceptionalisme

In zijn boek *Democracy in America* uit 1840 beschreef Alexis de Tocqueville de bijzonderheid, zonder te spreken van superioriteit, van de VS ten opzichte van de rest van de wereld. Hij legde hiermee de basis voor het concept van het Amerikaans exceptionalisme.¹⁴ In het algemeen kan het concept Amerikaans exceptionalisme met betrekking tot de mensenrechten worden samengevat als de unieke plaats die de VS innemen en zichzelf toedichten op het gebied van de

---

¹² Goodhart, 'Reverting to Form', 80

¹³ Ibidem.

¹⁴ Alexis De Tocqueville, *Democracy in America: In Two Volumes*. (Indianapolis 2012). PDF e-book. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3327359#>

mensenrechten ten opzichte van de rest van de wereld. Er zijn echter meerdere definities en interpretaties van het concept te gebruiken.

Sinds het midden van de 20^e eeuw is het begrip Amerikaans exceptionalisme in gebruik onder academici. Het academische debat omtrent het Amerikaans exceptionalisme vindt grofweg plaats op drie verschillende niveaus. Elk niveau kent zijn eigen interpretatie, invalshoek, implicaties en academische discussie. In dit eindwerkstuk worden de niveaus aangeduid als het historisch-comparatieve niveau, het culturele-identiteit niveau en het praktisch-gedrag niveau. Het historisch-comparatieve niveau kijkt naar de claim dat Amerika een unieke ontstaansgeschiedenis heeft, zich uniek heeft ontwikkeld en dus ook werkelijk uniek zou zijn. Deze stroming kijkt in comparatief opzicht naar de mate waarin de Verenigde Staten daadwerkelijk verschillen van andere naties.¹⁵ Dit eindwerkstuk kijkt echter naar het mensenrechtenbeleid vanuit de twee andere niveaus.

Culturele-identiteit niveau

Het culturele-identiteit niveau kijkt naar het idee dat Amerikanen hebben over de exceptionele geschiedenis van de VS en hun rol in de wereld. Het focust zich op de achterliggende mythes en de gebruikte retoriek. Verschillende auteurs binnen dit niveau beschouwen het Amerikaans exceptionalisme als een ideologie, een cognitief schema of een perceptie.¹⁶ Altezamen kan worden gesteld dat het exceptionalisme invloed heeft op hoe Amerikanen hun eigen land en de wereld zien. Op die manier vormt het een onderdeel van de Amerikaanse identiteit.

Terugkomend op de *invented tradition* uit het begin van dit eindwerkstuk, is het binnen dit niveau irrelevant of Amerika daadwerkelijk uniek is. Belangrijk is hoe Amerikanen hun eigen land en tradities zien: 'The United States is exceptional as long as Americans believe it to be exceptional.'¹⁷ Het doet er niet toe of de achterliggende beweringen waar of onwaar zijn. De manier waarop Amerikanen de eigen identiteit begrijpen, heeft invloed op de manier waarop zij over het eigen land en de mensenrechten spreken. Volgens Trevor McCrisken is er een

---

¹⁵ Byron E. Shafer, 'American Exceptionalism', *Annual Review of Political Science* 2 (1999) 1, 445-463, aldaar 446. Verder verschaft Shafer in zijn artikel een overzicht van de manier waarop comparatief onderzoek wordt gedaan om uit te zoeken in hoeverre Amerika exceptioneel is. Hij bekijkt en vergelijkt hiervoor onder andere twee belangrijke boeken die beiden op comparatieve wijze proberen hun visie geven op het Amerikaans exceptionalisme. De eerste is: Seymour M. Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword* (New York 1996). De tweede is: Graham Wilson, *Only in America? The Politics of the United States in Comparative Perspective* (New York 1998).

¹⁶ Deze interpretaties komen onder andere naar voren in: Michael Hunt, *Ideology and U.S. Foreign Policy*, (New Haven, 1987). Alsmede in: Goodhart, 'Reverting to Form'.

¹⁷ Hilde Restad, 'Old Paradigms in History Die Hard in Political Science', *American Political Thought: A Journal of Ideas, Institutions, and Culture* 1 (2012) 1, 53-76, aldaar 70.

groeïende groep academici die ziet dat de manier waarop besluitvormers over de exceptionele identiteit van Amerika denken en spreken van grote invloed is op het buitenlandbeleid van de VS.¹⁸

De achtergrond van deze exceptionele identiteit is grofweg te verdelen in twee elementen. Aan de ene kant is er een religieus element, aan de andere kant een politiek element. Sommige auteurs zien deze elementen als mythes¹⁹, andere als door de staat gevormde fantasieën.²⁰ De groei van deze ideeën is complex en is wellicht niet helemaal los te zien van elkaars ontwikkeling.

Het eerste element is een religieuze mythe. Deze mythe draait om het idee dat Amerika een speciale, door god aangewezen, rol heeft in de wereld. Dit idee komt al naar voren bij de Puriteinse kolonisten die in 1630 voet aan land zette in de Nieuwe Wereld. Ze waren naar Amerika gekomen met een spiritueel en politiek doel. De woorden van Puriteins leider John Winthrop staan hiervoor symbool en spelen nog altijd een rol in de Amerikaanse politiek. Met zijn *a city upon a hill* preek gaf hij aan dat de toekomstige gemeenschap een lichtend voorbeeld zal vormen voor de rest van de wereld.²¹ Gedurende de Amerikaanse geschiedenis zijn er vele claims geweest dat de VS het beloofde land zijn en hun burgers een uitverkoren volk: ‘Americans have been charged by God with the task of reforming themselves and the world – they are a redeemer nation.’²²

Het tweede element is het geloof in een politiek exceptionalisme. Een belangrijk aspect hiervan is het geloof van Amerikanen dat ze de beste constitutie ter wereld hebben, waarin tevens de belangrijkste Amerikaanse waarden staan beschreven.²³ Samengevat kunnen deze waarden worden omschreven in de termen vrijheid, egalitarisme en individualisme.²⁴ Politicologe Hilde Restad wijst op het belang van deze verlichtende waarden: ‘Its Enlightenment principles, expressed through its famous documents, forged a nation out of ideas.’²⁵ In andere woorden, er werd een nationale identiteit gebouwd vanuit een gedeelde

---

¹⁸ Trevor B. McCrisken, *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: U.S. Foreign Policy Since the Vietnam War*. (London, 2003) 1-8.

¹⁹ Stephen M. Walt, 'The Myth of American Exceptionalism' (versie 11 oktober 2011), <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/the-myth-of-american-exceptionalism/> (8 maart 2018). Alsmede in: Andranik Migranyan, 'The Myth of American Exceptionalism' (versie 11 oktober 2013), <http://nationalinterest.org/commentary/the-myth-american-exceptionalism-9223> (8 maart 2018).

²⁰ Donald E. Pease, 'The new American Exceptionalism' (Londen 2009).

²¹ Deborah L. Madsen, *American Exceptionalism* (Edinburgh 1998). In Madsen staat een verzameling en analyse van meerdere 17e eeuwse puriteinse schrijvers en leiders.

²² Trevor B. McCrisken, 'American Exceptionalism', in: Alexander DeConde, Richard Dean Burns, and Fredrik Logevall (red.), *Encyclopedia of American Foreign Relations* (New York 2002) 63-80, aldaar 64.

²³ Migranyan, 'The Myth of American Exceptionalism'.

²⁴ Seymour M. Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword* (New York 1996), 18-19.

²⁵ Restad, 'Old Paradigms in History Die Hard in Political Science', 60.

ideologie in plaats vanuit een gedeelde geschiedenis, zoals bij de Europese natiestaten. Hieruit volgt dat de Amerikaanse identiteit niet bepaald wordt door iemands geboorteplaats, maar door de waarden die een persoon onderschrijft.²⁶ Daarnaast volgt uit dit politiek exceptionalisme dat Amerika 'vrijheid' heeft geperfectioneerd in zijn waarden en grondwet. Het idee is dat Amerikanen weinig kunnen leren van de internationale mensenrechten. Amerikaanse rechten zijn namelijk al de ultieme vorm van mensenrechten, of zoals gerespecteerd mensenrechtenonderzoeker David Forsythe het sentiment verwoord: 'real human rights are American to start with'.²⁷

Al met al kijkt het culturele-identiteit niveau naar de hierboven beschreven elementen die achterliggend zijn aan het Amerikaans exceptionalisme. Daarmee helpt het niveau om uitspraken en beargumentering over mensenrechten in het buitenlandbeleid te interpreteren en zo het beleid te verklaren. Daarentegen is alleen het gebruik van dit niveau niet genoeg om de rol van de mensenrechten in het buitenlandbeleid te begrijpen. De combinatie met het praktisch-gedrag niveau vormt een kader waarin dat wel kan.

Praktisch-gedrag niveau

Het praktisch-gedrag niveau kijkt niet zozeer naar de achtergronden van de vermeende Amerikaanse exceptionaliteit, maar focust zich op de uitkomsten van het Amerikaanse gedrag. Op dit niveau is het Amerikaans exceptionalisme te beschrijven als de gedragingen die voortkomen uit de veronderstelde unieke Amerikaanse rol in de internationale betrekkingen.²⁸ De gedragingen, welk later worden toegelicht, vormen gezamenlijk een deel van het buitenlandbeleid. Dit niveau probeert deze gedragingen te identificeren en te plaatsen binnen een breder kader.

Binnen dit niveau is er lange tijd een debat gaande geweest over hoe Amerika haar exceptionele identiteit omzette in buitenlandbeleid. Aan de ene kant zagen academici dat VS voor een groot gedeelte van hun geschiedenis een isolationistische rol aannamen. Dit is een rol waarin de VS zich afsloten voor de rest van de wereld, ook ten opzichte van de mensenrechten. Aan de andere zagen academici ook momenten waarop de VS juist een activistische rol aannamen. In deze rol hield de VS zich actief bezig met het wereldpolitiek.²⁹

---

²⁶ Lipset, *American Exceptionalism*, 18-19.

²⁷ David Forsythe, 'US foreign policy and human rights', *Journal of Human Rights* 1 (2002) 4, 501-521, aldaar 502.

²⁸ Goodhart, 'Reverting to Form'.

²⁹ Forsythe, *Human Rights in International Relations*, 224-225. Alsmede in: McCrisken, 'American Exceptionalism', 65-68.

Dit debat is voor een tweetal redenen irrelevant voor dit eindwerkstuk. Ten eerste wijst David Forsythe dat elke president sinds de jaren 70 een activistisch buitenlandbeleid heeft gevoerd ten opzichte van de mensenrechten.³⁰ Ten tweede beargumenteert Hilde Restad dat er nooit sprake is geweest van isolationisme. Er is altijd een vorm van activisme geweest in het Amerikaanse buitenlandbeleid. Restad zegt dat het beter is om de term isolationisme opzij te zetten en daarentegen te kijken naar de manier waarop er werd gehandeld binnen het activistische buitenlandbeleid: was dit meer of mindere mate unilateraal of multilateraal.³¹ Het bovenstaande debat in ogenschouw nemend, kan er geconcludeerd worden dat het van belang is om te begrijpen op welke manier de VS zich betrekken tot de wereld. In dit paper worden de geïdentificeerde gedragingen geïnterpreteerd binnen het kader van multilateralisme en unilateralisme.

De begrippen unilateralisme en multilateralisme worden duidelijk aan de hand van de in dit eindwerkstuk gehanteerde betekenis van multilateralisme. Multilateralisme kan echter niet gedefinieerd worden als het simpelweg samenwerken van drie of meer staten. Om tot een multilateraal buitenlandbeleid te komen moet er namelijk nog worden voldaan aan een tweetal zelfopgelegde verplichtingen. Ten eerste moet er worden geïnvesteerd in de internationale instituties die internationale samenwerking faciliteren, indien deze aanwezig zijn. Deze investering kan zowel materieel (bijvoorbeeld financiering of militaire bijdragen) of immaterieel (bijvoorbeeld deelname aan de instituties of retorische steun en verbintenis) zijn. Ten tweede moet er worden voldaan aan de regels, normen, principes die gelden in de internationale instituties en fora. Het gaat om de mate waarin landen zich laten beperken door de multilaterale afspraken.³² Unilateraal buitenlandbeleid kan worden gedefinieerd als het in meer of mindere mate niet voldoen aan de hierboven omschreven verplichtingen.

Er zijn daarnaast nog enkele gedragingen te beschrijven die bijdragen aan een unilaterale of multilaterale houding. Enkele schrijvers, zoals Michael Ignatieff and and Harold Koh, kijken hierin specifiek naar de Amerikaanse gedragingen op het gebied van de internationale mensenrechten. Een van deze gedragingen is bijvoorbeeld de onwelwillendheid om verdragen te tekenen, behalve als de VS wordt uitgezonderd van de gevolgen van deze verdragen. Een

---

³⁰ Forsythe, *Human Rights in International Relations*, 224-225.

³¹ Restad, 'Old Paradigms in History Die Hard in Political Science', 60. Restad verwoordt het activisme als *internationalism*. In de literatuur worden deze twee begrippen door elkaar gebruikt.

³² De definitie is afgeleid uit: David Skidmore, 'Understanding the Unilateralist Turn in U.S. Foreign Policy', *Foreign Policy Analysis* 1 (2005) 2, 207-228.

andere gedraging is *double standards*. Hiermee wordt bedoeld dat Amerikanen hun eigen gedrag anders beoordelen ten opzichte van het gedrag van andere landen.³³

Concluderend kijkt het praktisch-gedrag niveau naar de gedragingen die voortkomen uit het buitenlandbeleid ten opzichte van de mensenrechten en probeert het deze te interpreteren binnen het hierboven uiteengezette kader van unilateralisme versus multilateralisme. Door de combinatie van de twee niveaus kan het gesproken beleid worden geïnterpreteerd vanuit het Amerikaans exceptionalistische gedachtengoed, alsmede kunnen de hieruit voortkomende gedragingen worden begrepen.

Dit eindwerkstuk vergelijkt het buitenlandbeleid ten opzichte van de mensenrechten van presidenten George W. Bush en Barack Obama met elkaar. De plek die de mensenrechten kregen in het buitenlandbeleid wordt onderzocht. Er wordt gekeken of de aandacht voor mensenrechten net zoals tijdens de Koude Oorlog beperkt was of dat de mensenrechten als instrument werden gebruikt. Dit onderzoek vindt plaats in het hierboven beschreven kader van het Amerikaans exceptionalisme. Uiteindelijk toont de conclusie aan welke rol de mensenrechten hebben gespeeld in het buitenlandbeleid van Bush en Obama en hoe het Amerikaanse exceptionalisme deze rol beïnvloedde.

Dit onderzoek maakt voornamelijk gebruik van speeches van de eerste twee presidenten sinds 11 september 2001, George W. Bush en Barack Obama. In het geval van George W. Bush wordt er gekeken naar de periode vanaf de aanslagen tot aan de Irak-oorlog. Voor Barack Obama wordt er gekeken naar zijn speeches vanaf aantreden tot aan het militair ingrijpen in Libië in 2011. De focus ligt op de Amerikaanse presidenten omdat zij de meeste macht hebben over het buitenlandbeleid en de autoriteit om ook daadwerkelijk te handelen. Daarnaast is het gesproken woord van de president uiterst belangrijk.³⁴ Internationale mensenrechtenwetenschapper Margaret McGuinness onderschrijft het belang van wat de president zegt:

When the President speaks, whether domestically or internationally, his words carry great weight. [...] Presidential speech also frames the contours of U.S. foreign policy, and, especially if viewed as the central voice ("sole organ") of the U.S., on the international plane. [...] presidential human

---

³³ Michael Ignatieff, 'Introduction: American Exceptionalism and Human Rights', in: Michael Ignatieff (ed.), *American Exceptionalism and Human Rights* (Princeton 2005) 1-26, aldaar 4-8. Alsmede in: Harold Koh, 'On American Exceptionalism', *Stanford Law Review* 55 (2003) 5, 1479-1527. De twee in dit eindwerkstuk beschreven gedragingen zijn de twee die het meest relevant zijn voor dit eindwerkstuk. Verdere uiteenzettingen zijn te vinden in de werken van Ignatieff en Koh.

³⁴ Paul Viotti, *American Foreign Policy* (Cambridge 2010) 209.

rights talk is more important internationally than the rhetoric of any other member of the Executive branch, Congress, or the courts.³⁵

Door de speeches van de presidenten te analyseren, wordt er inzicht verkregen in het denken over de mensenrechten als onderdeel van de buitenlandpolitiek van de Verenigde Staten. Het kader van het Amerikaans exceptionalisme dient als hulp bij de interpretatie van de retoriek.

De speeches zijn geselecteerd uit de database *The American Presidency Project*, hierin staan alle speeches van de Amerikaanse presidenten. De selectie van de speeches heeft plaatsgevonden op basis van de zoekwoorden *Human Rights*. Van de gevonden resultaten is een verdere selectie gemaakt van 41 speeches van Bush en 52 speeches van Obama. Deze speeches zijn vervolgens grondig onderzocht.

---

³⁵ Margaret E. McGuinness, 'Presidential Human Rights Talk', *Washburn Law Journal* 56 (2017) 3, 471-489, aldaar 476.

Hoofdstuk 1: George W. Bush

Tijdens zijn eerste jaar beloofde president George W. Bush dat de Verenigde Staten hun uiterste best zouden blijven doen voor de mensenrechten: ‘The United States will continue to stand for greater consolidation of pluralism and religious freedom, wider access to information, and respect for human rights and for the rule of law’.³⁶ Deze woorden deden denken aan een president die zich wilde inzetten voor de mensenrechten. Na de aanslagen van 11 september 2001 kwam hier een grote verandering in. De rol die Bush gaf aan de mensenrechten in zijn buitenlandbeleid staat centraal in dit hoofdstuk. Volgde hij een enigszins zuiver mensenrechtenbeleid of maakte hij vooral instrumenteel gebruik van de mensenrechten? Deze vraag wordt behandeld aan de hand van speeches van president Bush in de periode tussen de aanslagen van 11 september 2001 en de inval in Irak in maart 2003.

Visie op de mensenrechten

Dit hoofdstuk begint door te kijken naar de manier waarop Bush het begrip mensenrechten invulde. Als Bush over de mensenrechten sprak, dan verwees hij niet naar Universele Verklaring van de Rechten van de Mensen, maar naar de Amerikaanse grondwet en de *Bill of Rights*. In zijn formulering gebruikte hij de termen *democracy, freedom & human rights* als synoniemen.³⁷

Toen deze Amerikaanse verworvenheden werden aangevallen, moesten ze worden verdedigd: ‘The terrible tragedies of September 11 served as a grievous reminder that the enemies of freedom do not respect or value individual human rights. Their brutal attacks were an attack on these very rights. When our essential rights are attacked, they must and will be defended.’³⁸ Bush’s interpretatie van de aanslagen zorgde voor een duidelijke link tussen terrorisme en mensenrechten. De aanslagen op Amerika waren tevens een aanslag op de *democracy, freedom & human rights*.

Het verdedigen van deze rechten werd door Bush beschouwd als een historisch verplichte stap. ‘History has called us to these responsibilities, and we accept them. America has always had a special mission to defend justice and advance freedom around the world.’³⁹

---

³⁶ George W. Bush, ‘Proclamation 7455—Captive Nations Week, 2001’, [12 juli 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61752>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

³⁷ George W. Bush, ‘Proclamation 7513—Human Rights Day, Bill of Rights Day, and Human Rights Week, 2001’, [9 december 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61810>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

³⁸ Ibidem.

³⁹ George W. Bush, ‘Remarks on Compassionate Conservatism in San Jose, California’, [30 april 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=62868>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Daarnaast was het een door God ingegeven missie, volgens Bush waren het namelijk Gods waarden die werden verdedigd: ‘The liberty we prize is not America’s gift to the world; it is God’s gift to humanity.’⁴⁰ Bush zag dat het uitverkoren Amerika de taak had gekregen om tegen het kwaad in de wereld te vechten. Het gevecht dat de VS aangingen, was tevens het beste voor de wereld zelf. ‘I firmly believe that by remaining strong in the face of terror and by remaining committed to the human values that we hold dear, that we can achieve peace in parts of the world that may have given up on peace.’⁴¹ Zowel antiterreurmaatregelen en mensenrechtenbeleid zouden bijdragen aan een betere en veiligere wereld.

Bezien vanuit het cultureel-identiteit niveau kan samenvattend worden gezegd dat Bush een messianistische invulling gaf aan de mensenrechten. Mensenrechten zijn iets typisch Amerikaans en Amerikanen hebben de missie gekregen van God om deze rechten te verdedigen en te verspreiden. De VS waren bereid deze taak op zich te nemen. In de volgende paragraaf wordt duidelijk hoe dit in zijn werk ging.

Mensenrechten als politiek instrument

De vraag welke rol de mensenrechten kregen in het buitenlandbeleid van Bush, blijft nog onbeantwoord. Ziet hij de mensenrechten als een losstaande waarde en doel waarnaar gestreefd moet worden of gebruikt hij de mensenrechten als instrument voor een ander doel? Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de beargumentering van Bush rondom de militaire campagnes in Afghanistan en Irak. Tevens wordt er gekeken naar zijn gebruik van dubbele standaarden.

Afghanistan

Na de aanslagen van 11 september was het al direct duidelijk dat deze waren uitgevoerd door Al-Qaida. Ook was het zonneklaar dat Al-Qaida een veilig onderkomen had in het door de Taliban geleide Afghanistan. Bush begon in oktober 2001 in samenwerking met een brede coalitie de oorlog in Afghanistan met een duidelijk doel: de Taliban moest worden verdreven en Al-Qaida worden vernietigd. Bush verwees tevens naar mensenrechten als reden voor de aanval. De rechten van de Afghanen werden als morele legitimatie aangehaald:

---

⁴⁰ George W. Bush, ‘Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union’, [28 januari 2003], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29645>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

⁴¹ George W. Bush, ‘Remarks at a Luncheon for Representative Charles W. Pickering in Jackson, Mississippi’, [7 augustus 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63307>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

In Afghanistan, America not only fights for our security, but we fight for the values we hold dear. We strongly reject the Taliban way. We strongly reject their brutality toward women and children. They not only violate basic human rights; they're barbaric in their indefensible meting of justice. It's wrong. Their attitude is wrong for any culture. Their attitude is wrong for any religion.⁴²

Bush probeerde duidelijk te maken dat de VS Afghanistan waren binnengevallen om de vrijheid van de Afghanen te beschermen: 'And I want you all to remind [...] that [the] Government sent our military into Afghanistan not to conquer a people but to free a people, to free people from the clutches of a barbaric regime which would not even educate young girls.'⁴³ In plaats van zich alleen te focussen op de veiligheidsdreiging die vanuit Afghanistan kwam, werd er dus ook gesproken over de mensenrechten. Daarentegen had Bush, naast een zijdelingse opmerking over slechte regimes, voor de militaire operatie in Afghanistan nooit aandacht besteed aan de mensenrechtensituatie van Afghanistan. Het is duidelijk dat Bush's grootste prioriteit in Afghanistan niet de mensenrechten waren, maar de veiligheid. Zoals in de vorige paragraaf echter al is benadrukt, is deze koppeling tussen mensenrechten en de strijd tegen terreur gebruikelijk bij Bush.

Irak

De maanden voorafgaand aan de Irakoerlog waren exemplarisch voor de hierboven geanalyseerde houding. Zo wees Bush in eerste instantie op de dreiging van de massavernietigingswapens die dictator Saddam Hoessein in eigendom zou hebben, als mogelijke reden voor ingrijpen. Als Hoessein niet vrijwillig aan de VN-resoluties zou voldoen, die vragen om wapeninspecties, dan zou gehoorzaamheid worden afgedwongen: 'And if he doesn't disarm, you're right, I'll lead a coalition of the willing to disarm him. [...] Mr. Saddam Hussein must understand he'll be disarmed one way or the other. I hope it's done peacefully.'⁴⁴ Het ontwapenen van Hoessein werd als hoofdreden aangehaald, maar later gingen ook de mensenrechten een rol spelen in de beargumentering van Bush.

---

⁴² George W. Bush, 'Remarks on Signing the Afghan Women and Children Relief Act of 2001', [12 december 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73497>, geraadpleegd op 14 maart 2018. Wordt ook aangehaald in: Julie A. Mertus, *Bait and Switch: Human Rights and U.S. Foreign Policy*, (New York 2004), 121.

⁴³ Bush, 'Remarks at a Luncheon for Representative Charles W. Pickering in Jackson, Mississippi'.

⁴⁴ George W. Bush, 'Interview With Radio Free Europe/Radio Liberty', [18 november 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64108>, geraadpleegd op 14 maart 2018. Boodschap met zelfde strekking in: George W. Bush, 'Address to the United Nations General Assembly in New York City' [12 september 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64069>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Al voorafgaand aan het conflict werd er namelijk een morele legitimering gegeven door het mogelijke ingrijpen te koppelen aan het verdedigen van de mensenrechten. Tijdens de 29 minuten durende *Address to the Nation* in oktober 2002 over Irak, sprak Bush over de dreiging die uitging van de massavernietigingswapens. Alleen in de laatste 4 minuten refereerde Bush aan de mensenrechtenschendingen van Hoessein en de taak van Amerika omtrent de mensenrechtensituatie in Irak:

America believes that all people are entitled to hope and human rights, to the nonnegotiable demands of human dignity. [...] America is a friend to the people of Iraq. Our demands are directed only at the regime that enslaves them and threatens us. When these demands are met, the first and greatest benefit will come to Iraqi men, women, and children. The oppression of Kurds, Assyrians, Turkomans, Shi'a, Sunnis, and others will be lifted. The long captivity of Iraq will end, and an era of new hope will begin.⁴⁵

Daarnaast klaagde Bush in 2002 meerdere keren dat de VN eigenlijk dienden in te grijpen in Irak. Als reden hiervoor noemde hij alleen de dreiging die uit zou gaan van de vermeende massavernietigingswapens. Eveneens hekelde hij het moeizame functioneren van de Veiligheidsraad.⁴⁶ Enkele dagen voordat Bush de beslissing nam om Irak binnen te vallen sloeg hij een andere toon aan:

We have seen far too many instances in the past decade, from Bosnia to Rwanda to Kosovo, where the failure of the Security Council to act decisively has led to tragedy. And we must recognize that some threats are so grave and their potential consequences so terrible that they must be removed, even if it requires military force.⁴⁷

Met deze woorden probeerde Bush de situatie in Irak te vergelijken met de conflicten in Rwanda, Bosnië en Kosovo. Na deze conflicten in de jaren negentig kwam er een discussie op gang of grove mensenrechtenschendingen, zoals genocide en andere misdaden tegen de mensheid, het recht aan andere landen zou geven om over te gaan op een 'humanitaire interventie'.⁴⁸ Deze discussie leidde in 2001 tot de vorming van de *Responsibility to Protect*

---

⁴⁵ George W. Bush, 'Address to the Nation on Iraq From Cincinnati, Ohio', [7 oktober 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73139>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ George W. Bush, 'The President's Radio Address' [15 maart 2003], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=25128>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

⁴⁸ United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, 'Responsibility to Protect', <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html>, geraadpleegd op 26 maart 2018.

(R2P) norm. De norm baseerde zich op het idee dat soevereiniteit niet alleen een recht is van staten, maar hen tevens de verplichting geeft hun burgers te beschermen. Indien zij daartoe niet in staat zijn of zelf grove schendingen begaan, dan verschuift de verantwoordelijkheid naar de ‘internationale gemeenschap’.⁴⁹

Bush probeerde humanitaire argumenten te gebruiken om een interventie te legitimeren. Bush wees op de vreselijke mensenrechtenschendingen die Saddam Hoessein beging op zijn eigen volk. Volgens Bush had Amerika de verantwoordelijkheid om hiertegen op te treden.⁵⁰ Hoewel Hoessein inderdaad verscheidene mensenrechten schond, was er in de periode 2001-2003 geen toename in deze schendingen. Tevens was er geen sprake van misdaden tegen de mensheid of de acute dreiging hiervan. Daaruit volgend is de wetenschappelijke consensus dat de humanitaire argumenten van Bush voor interventie niet steekhoudend waren.⁵¹ Daarnaast wijst Bush inconsistent en niet overtuigend naar de mensenrechten. Bovendien speelt de vermeende veiligheidsdreiging voor de VS een veel grotere rol in de beargumentering van Bush.

Dubbele standaarden

Bush haalde graag zijn eigen doctrine aan waarin hij stelde dat wie niet voor hem was, bij de terroristen hoorde. Dit gold ook voor landen die hevige mensenrechtenschendingen begingen, als je mensenrechtenschendingen begaat, dan hoor je bij de vijand.⁵² De instelling van Bush maakte de weg vrij voor wat Michael Ignatieff en Harold Koh *Double Standards* noemen. Er zijn verschillende vormen van dubbele standaarden. Zo kan het juridisch afschermen en legitimeren van de martelingen die begaan worden op terrorismeverdachten in Guantánamo Bay, alsmede de hevige mishandeling van verdachten in de Abu Ghraib gevangenis, ook als een dubbele standaard worden gezien. Naar deze dubbele standaard wordt echter niet gekeken in deze casus omdat de misstanden pas na het tijdsframe van deze casus aan het licht kwamen.

Een andere vorm van dubbele standaarden vormt zich als de VS de ogen sluit voor mensenrechtenschendingen van andere landen, zelfs als het deze landen eerder wel heeft bekritiseerd. In de periode van Bush is te zien dat hij een dubbele standaard aanhoudt als hij

---

⁴⁹ Louis Henkin, 'Kosovo and the Law of "Humanitarian Intervention"', *The American Journal of International Law* 93 (1999) 4, 824-828.

⁵⁰ Bush, 'The President's Radio Address'. Alsmede in: Bush, 'Address to the Nation on Iraq From Cincinnati, Ohio'.

⁵¹ Jeremy Moses, Babak Bahador en Tessa Wright, 'The Iraq War and the Responsibility to Protect: Uses, Abuses and Consequences for the Future of Humanitarian Intervention', *Journal of Intervention and Statebuilding* 5 (2011) 4, 347-367.

⁵² Bush, 'Remarks at a Luncheon for Representative Charles W. Pickering in Jackson, Mississippi'.

landen ziet als bondgenoot in de *war on terror*. De veiligheid voert de boventoon, dus Bush ontziet landen die mensenrechtenschendingen begaan maar wel tegen terroristen vechten.

Onder andere de relatie tussen de VS en Rusland maakt dit duidelijk. Voor 11 september werd nog enigszins kritiek geleverd op Rusland over mensenrechtenschendingen tijdens de Tweede Tsjetsjeense Oorlog. Na de aanslagen van 2001 werd Rusland een belangrijke partner in de oorlog tegen terreur. Rusland schilderde de Tsjetsjeense rebellen af als terroristen en Bush begreep dat deze hard moesten worden aangepakt. Toen een journalist Bush confronteerde met het beeld dat er door de strijd tegen terreur minder oog was voor de mensenrechtenschendingen in Rusland, draaide Bush om de hete brei heen.⁵³ Met Rusland als partner in de oorlog tegen terreur, was Bush bereid om zijn ogen te sluiten voor de mensenrechtenschendingen.

Tevens wijst Politiek wetenschapper en Amerikaans ambassadeur in Rusland van 2012 tot 2014 Michael McFaul op de verstomde kritiek op de oorlog in Tsjetsjenië: ‘Bush unambiguously framed his “war on terrorism” and Putin’s “war in Chechnya” as part of one common struggle.’⁵⁴ Hij maakt wel de kanttekening dat dit vooral invloed had op het gesproken beleid. Werkelijke maatregelen werden namelijk al sinds de eerste regering van Clinton amper getroffen. Zoals eerder in dit eindwerkstuk beargumenteerd, is gesproken beleid echter wel van aanzienlijk belang. Juist in zijn retoriek liet Bush alle kritiek op Rusland varen.

Deze dubbele standaard doet zich niet alleen voor met betrekking tot Rusland. Mensenrechtenexpert Clair Apodaca ziet dit patroon namelijk ook terug in de Amerikaanse relatie met China en Colombia. De regering van Bush geloofde dat deze landen streden tegen terroristen en niet simpelweg bezig waren met het uit de weg ruimen van de politieke oppositie. Bush ging ook met andere regimes twijfelachtige banden aan. Zo ging hij banden aan met Kirgizië en Tajikistan, landen met een (op zijn minst) discutabel leiderschap en dito mensenrechtenreputatie. Beide landen werden partner in de strijd tegen terreur en kregen militaire steun van de Amerikanen.⁵⁵ Apodaca ziet hier een duidelijke lijn in. Zij ziet dat er na 11 september een verandering kwam in het beleid rondom het geven van militaire steun. ‘Bush

---

⁵³ George W. Bush, ‘Interview With Polish Journalists’, [12 juli 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64221>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

⁵⁴ Michael McFaul, ‘US Foreign Policy and Chechnya’, *The Century Foundation* (2003), 31.

⁵⁵ George W. Bush, ‘Joint Statement by President George W. Bush and President Askar Akayev on the Relationship Between the United States of America and the Kyrgyz Republic’, [23 september 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=62748>, geraadpleegd op 14 maart 2018. Alsmede: George W. Bush, ‘Joint Statement by President George W. Bush and President Emomali Rahmonov on the Relationship Between the United States of America and the Republic of Tajikistan’, [10 december 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73201>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

routinely provided waivers for states that abused the human rights of their citizens, justified by the abuser's pledge to support the United States' war on terrorism.'⁵⁶

Unilaterale missie

In de bovenstaande paragrafen wordt al duidelijk dat Bush graag zijn eigen pad koos in de strijd tegen terroristen. Bush handelde echter in zijn gehele buitenlandbeleid erg unilateraal, ook voor de aanslagen van 11 september. Dit begon al bij de terugtrekking uit het Kyotoprotocol. Zoals in dit hoofdstuk is besproken, sprak Bush na de aanslagen over de missie die de VS hadden om de mensenrechten en vrijheid te verdedigen. John Dumbrell zei dat het er op leek alsof het gevoel van missie bij Bush voor een versterking zorgde van de unilaterale houding.⁵⁷

De inval in Irak was hier een duidelijk voorbeeld van. De Veiligheidsraad voldeed volgens Bush niet aan haar verantwoordelijkheid, daarom moesten de VS dan maar wel aan hun plicht voldoen. Hoewel Bush uiteindelijk wel in samenwerking met enkele andere landen Irak binnenviel, kan dit niet als multilateraal worden beschouwd. Naast dat hij lak toonde aan internationale normen, lukte het Bush bijvoorbeeld ook niet om politieke consensus te bereiken binnen de VN (of zelfs de NATO) voor een inval.⁵⁸ Bovendien was Bush bereid om desnoods alleen in te grijpen in Irak, zonder enige vorm van internationale goedkeuring.

Bush is niet de eerste president die een unilaterale houding aannam. Ook oud-president Ronald Reagan had multilaterale aanpak niet al te hoog in het vaandel staan en probeerde zoveel mogelijk om de internationale verdragen en instituties heen te werken.⁵⁹ Het verschil zit echter in de expliciete en kortzichtige wijze waarop Bush dit deed. Zoals Julie A. Mertus schreef: 'the second Reagan administration still recognized the existence and potential importance of international human rights instruments and organizations. The decision of the administration of George W. Bush to depart from this practice is radically regressive.'⁶⁰ Bush zag multilateralisme niet als beste optie in zijn op veiligheid gerichte buitenlandpolitiek. Een unilaterale houding kreeg de voorkeur, wat andere landen of organisaties hier dan ook van dachten.

---

⁵⁶ Clair Apodaca, *Understanding U.S. Human Rights Policy: A Paradoxical Legacy* (New York 2006), 182.

⁵⁷ John Dumbrell, 'Unilateralism and 'America First'? President George W. Bush's Foreign Policy', *The Political Quarterly* 73 (2002) 3, 279-287, aldaar 285.

⁵⁸ Richard Morningstar, 'World Orders: Unilateralism vs Multilateralism' (versie 6 oktober 2004), <http://hir.harvard.edu/article/?a=1268> (5 april 2018).

⁵⁹ Forsythe, 'Human Rights and US Foreign Policy', 122.

⁶⁰ Mertus, *Bait and Switch*, 81.

In dit hoofdstuk is duidelijk naar voren gekomen dat in Afghanistan en Irak de mensenrechten een tweede plaats innamen in het buitenlandbeleid van Bush. De prioriteit lag namelijk bij de oorlog tegen terreur. Bush gebruikte de mensenrechten als legitimatie voor zijn militaire operaties. In de gevallen dat Bush zijn beargumentering voor ingrijpen volledig op de mensenrechten richtte, kwam dit ongeloofwaardig over. Tevens waren, in het geval van Irak, zijn humanitaire argumenten niet steekhoudend onder de internationaal geldende normen. Bovendien werden de mensenrechten zelfs compleet genegeerd als dit nodig was om bondgenoten te krijgen in de oorlog tegen terreur. De vergelijking valt te maken met het steunen van dictators die tegen het communisme vochten tijdens de Koude Oorlog.

Het lijkt erop dat de Amerikaanse exceptionalistische identiteit een rol heeft gespeeld in Bush's interpretatie van de aanslagen van 2001. Naast een aanslag op Amerikaanse burgers, werd het ook gezien als een aanslag op de mensenrechten en vrijheid. De veiligheidsdreiging die ontstond voor de VS werd gecombineerd met de van god gekregen taak om de mensenrechten te beschermen. Dit leidde ertoe dat de mensenrechten als legitimering werden gebruikt om in te grijpen voor de veiligheid van de Verenigde Staten. Tevens zorgde dit voor een unilateraal beleid. Hoewel voor de welwillende beschouwer het wellicht lijkt dat Bush juist een prioriteit maakte van de mensenrechten, kan er echter geconcludeerd worden dat Bush de mensenrechten als instrument gebruikte in zijn buitenlandbeleid

Hoofdstuk 2: Barack Obama

‘I will show the world that America remains true to its founding values. We lead not only for ourselves but also for the common good.’⁶¹ Met deze woorden geeft Barack Obama tijdens zijn campagne in 2008 aan dat hij het anders wilde gaan doen dan zijn voorganger George W. Bush, onder andere op het gebied van de mensenrechten. Dit hoofdstuk gaat daarom verder in op hoe Obama invulling gaf aan het begrip mensenrechten en welke rol deze kregen in zijn buitenlandbeleid. Volgde hij een enigszins zuiver mensenrechtenbeleid of maakte hij vooral instrumenteel gebruik van de mensenrechten? Deze vraag wordt primair behandeld aan de hand van gesproken uitingen van president Obama in de periode van zijn aantreden tot aan het ingrijpen in Libië in maart 2011.

Visie op de mensenrechten

In deze paragraaf wordt gekeken naar de manier waarop Obama de mensenrechten omschrijft. In zijn beginperiode gaf Obama geen invulling aan het begrip mensenrechten. Hij zei af te stappen van het beleid van Bush, maar definieerde niet zijn eigen invulling van de mensenrechten.⁶² Uiteindelijk deed Obama dit wel, en zij tevens dat deze centraal zouden staan in het buitenlandbeleid: ‘I think all of America, sees human rights, basic freedoms, the freedom to speak, the freedom of press, freedom of assembly, freedom to choose your own government, freedom from fear and abuse from government, as central to who we are, central to our values, central to our foreign policy.’⁶³ Hij benadrukt verder dat de rechten die in de quote beschreven staan, een universele en fundamentele waarde hebben, maar laat ook blijken dat deze rechten inherent Amerikaans zijn.⁶⁴

Net als vele voorgaande presidenten maakt Obama een gelijkschakeling tussen democratie en mensenrechten.⁶⁵ Als Obama het over het belang van democratie heeft, dan bedoelt hij iets anders dan alleen het recht om te mogen stemmen en de wil van de meerderheid:

---

⁶¹ Barack Obama, 'Renewing American Leadership', *Foreign Affairs* 86 (2007) 4, 2-16, aldaar 15.

⁶² Barack Obama, 'Remarks in Cairo', [4 juni 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86221>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

⁶³ Barack Obama, 'Interview With Bahman Kalbasi of BBC Persian in New York City'. [24 september 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88531>, 21 maart 2018. Dezelfde termen komen tevens naar voren in: Barack Obama, 'Remarks to the United Nations General Assembly in New York City', [23 september 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88483>, geraadpleegd op 21 maart 2018., en Barack Obama, 'Remarks on the Situation in Egypt', [28 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88942>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Nicolas Bouchet, 'Barack Obama's democracy promotion at midterm', *The International Journal of Human rights* 15 (2011) 4, 572-588, aldaar 573.

‘elections alone do not make true democracy’.⁶⁶ Hij doelde dan op alle rechten die bij een mensenrechten beschermende democratische rechtstaat horen. Deze komen overeen met zijn eerder beschreven universele en fundamentele mensenrechten.

Daarnaast benadrukt Obama dat democratieën die mensenrechten respecteren zich het best ontwikkelen en het meest stabiel zijn.⁶⁷ Politiek wetenschappers John Dietrich en Caitlyn Witkowski zien hier een duidelijk verschil in met zijn voorganger: ‘[Obama] notes that democracies make good trade partners and allies, but his prime focus remains on how democracy aids the local society. This is different from Bush, who often argued for the security gains from spreading democracy.’⁶⁸ Hieruit volgt dat Obama een gebrek aan mensenrechten en democratie niet beschouwt als een directe veiligheidsdreiging voor de Verenigde Staten, maar vooral een binnenlandse aangelegenheid voor de landen zelf.

Samenvattend houdt Obama een Amerikaanse veronderstelling van de mensenrechten aan. Desalniettemin noemt Obama de bovengenoemde rechten, die vooral kunnen worden omschreven als democratische rechten, van universele en fundamentele aard. Dit valt te rijmen met traditie van het Amerikaans exceptionalisme, zoals in de inleiding is besproken. Binnen de traditie van het politiek exceptionalisme kunnen de Amerikaanse rechten worden beschouwd als de beste vorm van mensenrechten. Daarnaast heeft Obama het idee dat indien andere landen deze rechten ook nastreven, zij een betere toekomst zullen hebben. Zoals in de volgende paragraaf uiteen wordt gezet, hoeven deze rechten volgens Obama echter niet te worden opgedrongen.

Praktisch mensenrechtenbeleid

De vraag op welke manier Obama de mensenrechten neerzette in zijn buitenlandbeleid blijft open. Ziet hij de mensenrechten als een losstaande waarde en doel waarnaar gestreefd moet worden of gebruikt hij ze als instrument voor een ander doel? Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de argumentatie van Obama ten opzichte van zijn idee van democratisering van andere landen, zijn positie ten opzichte van China en de Amerikaanse reactie op de opstand in Libië.

---

⁶⁶ Obama, ‘Remarks in Cairo’.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ John Dietrich en Caitlyn Witkowski, ‘Obama’s Human Rights Policy: Déjà vu with a Twist’, *Human Rights Review*, 13 (2012) 1, 39-64, aldaar 52-53.

Terughoudendheid

Hoewel Obama veel waarde hecht aan democratieën die mensenrechten beschermen, stapt hij wel af van het idee dat deze bestuursvorm moet worden opgedrongen aan andere samenlevingen. Hiermee probeert hij zich af te zetten tegen zijn voorganger George W. Bush. In zijn speeches in Cairo en Accra zegt Obama dat Amerika niet meer opdringerig landen zal proberen te veranderen en dat acties zoals de inval in Irak niet meer voor zullen komen. Hij vindt dat het aan landen zelf is om hun pad naar ontwikkeling te kiezen.⁶⁹ Dezelfde boodschap herhaalt Obama bij de Verenigde Naties: 'Each society must search its own path, and no path is perfect. Each country will pursue a path rooted in the culture of its people and in its past traditions.'⁷⁰

Toch gaat Obama er wel duidelijk vanuit dat het pad dat de landen kiezen uiteindelijk zal leiden tot de Amerikaanse waarden en rechten. Zoals in de vorige paragraaf besproken, dicht Obama de Amerikaanse rechten een universele waarde toe. Volgens hem zullen deze rechten dan ook het eindstation zijn van het pad naar ontwikkeling, hoewel hij vindt dat deze niet moeten worden opgedrongen.⁷¹

Tevens draagt Obama uit dat het geen zin heeft om landen die mensenrechtenschendingen begaan, hard aan te pakken. In zijn speech bij het in ontvangst nemen van de Nobelprijs van de Vrede in Oslo zegt Obama dat terughoudendheid tegenover deze landen beter werkt, omdat het veroordelen hen zeker niet gaat bewegen tot het respecteren van de mensenrechten. Hij zegt hierover:

The promotion of human rights cannot be about exhortation alone. At times, it must be coupled with painstaking diplomacy. I know that engagement with repressive regimes lacks the satisfying purity of indignation. But I also know that sanctions without outreach, condemnation without discussion, can carry forward only a crippling status quo. [...] we must try as best we can to balance isolation and engagement, pressure and incentives, so that human rights and dignity are advanced over time.⁷²

---

⁶⁹ Barack Obama, 'Remarks to the Ghanaian Parliament in Accra', [11 juli 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86395> geraadpleegd op 20 maart 2018. Alsmede in: Obama, 'Remarks in Cairo'.

⁷⁰ Obama, 'Remarks to the United Nations General Assembly in New York City'.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Barack Obama, 'Remarks on Accepting the Nobel Peace Prize in Oslo', [10 december 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86978>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Deze woorden lijken in lijn te zijn van Obama's eerdere uitspraken en beleid over het opdringen van democratie.

Volgens Amitai Etzioni was dit echter een reactie op kritiek die Obama had gekregen. Van verschillende kanten kwam namelijk het commentaar dat Obama zich niet wilde inzetten voor de mensenrechten. Zo was er de klacht dat Obama zich amper uitsprak over de Chinese mensenrechtensituatie toen hij daar op bezoek was.⁷³ Met de verklaring in Oslo probeert hij duidelijk te maken dat het beter is voor de ontwikkeling van de internationale mensenrechtensituatie als hij zich op de achtergrond houdt. Dat dit niet alleen maar het belang is van de mensenrechten wordt duidelijk in de volgende paragraaf, die ingaat op de Amerikaanse relatie met China.

China

De VS startte in 2009 een strategische en economische dialoog met China, waar Obama nogal op de achtergrond over de mensenrechtensituatie in China bleef. Dit onderwerp werd wel aangesneden, maar dit gebeurde op de achtergrond en niet belerend. Obama hield zich niet alleen stil omdat hij vond dat dit het beste was voor de mensenrechten, maar ook omdat een positieve, constructieve en coöperatieve houding simpelweg in het Amerikaanse belang was. Obama zag namelijk dat samenwerking met China nodig was in het aangaan van een aantal mondiale uitdagingen, zoals klimaatverandering en non-proliferatie.⁷⁴

Daarentegen kon Obama niet volledig stil blijven over de mensenrechten, aangezien hij zich ervan bewust was dat de mensenrechten een belangrijke rol spelen in de Amerikaanse identiteit. De president koos ervoor om dit te doen in zogenoemde mensenrechtendialogen die plaatsvonden achter gesloten deuren. 'The United States will never waver in speaking up for the fundamental values that we hold dear [...] because support for human rights and human dignity is ingrained in America. But we can move these discussions forward in a spirit of partnership rather than rancor.'⁷⁵ In andere woorden zegt Obama dat de VS nooit hun mond zullen houden als er sprake is van mensenrechtenschendingen, maar dat ze tegelijkertijd de relatie met hun partners in het achterhoofd houden.

---

⁷³ Amitai Etzioni, 'Obama's Implicit Human Rights Doctrine', *Human Rights Review* 12 (2011) 1, 93-107, aldaar 98.

⁷⁴ Barack Obama, 'Remarks Following a Meeting With President Hu Jintao of China in Beijing' [17 november 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86895>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

⁷⁵ Barack Obama, 'Remarks in Tokyo', [14 november 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86889>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Politiek wetenschapper Nicolas Bouchet zag hierin een slimme tactische zet van Obama, waarin de praktisch ingestelde Obama simpelweg het historische feit erkende dat de mensenrechten niet blindelings konden worden nagestreefd als dit ten koste gaat van andere Amerikaanse belangen. Hij deed dit echter wel zonder de mensenrechten volledig naast zich neer te leggen, door alsnog in gesprek te blijven over de mensenrechten.⁷⁶

Gedurende 2010 en 2011 sprak Obama zich echter steeds vaker en iets kritischer uit over de mensenrechtensituatie in China. Onder andere ter gelegenheid van de toekenning van de Nobelprijs voor de Vrede aan Chinees mensenrechtenactivist Lui Xiaobo, die een gevangenisstraf uitzat in China.⁷⁷ Volgens Dietrich en Witkowski kwam dit verharde geluid vooral omdat de relatie met China enigszins was bekoeld. De regering van Obama raakte zich er van bewust dat China minder bereid was om samen te werken aan de mondiale uitdagingen en koos voor een stevigere positie ten opzichte van China: ‘China’s human rights policies were not significantly different in 2009 and 2011, but overall the USA had toughened its stance, so human rights could be given more prominence.’⁷⁸

De wisselingen in beleid tegenover China maken duidelijk dat Obama vooral een praktische insteek had. Hoewel de mensenrechten niet de hoogste prioriteit hadden in het Amerikaanse buitenlandbeleid, is het niet zo dat ze instrumenteel werden gebruikt. Alleen als de Amerikaanse belangen het toelieten, sprak Obama zich uit over de mensenrechten.

Libië

Hoewel Obama in zijn Nobelprijs-speech duidelijk maakte dat hij niet te hard zou zijn voor landen die mensenrechtenschendingen begaan, zette hij wel een duidelijk lijn neer. Zo vond hij dat landen die het internationaal recht overtraden en hun eigen bevolking wreed behandelden verantwoordelijk gehouden moesten worden: ‘When there is genocide in Darfur, systematic rape in Congo, repression in Burma, there must be consequences.’⁷⁹ Volgens Obama geven dergelijke situaties andere landen het recht om in te grijpen. Etzioni schreef in een artikel uit 2010, nog voor het ingrijpen in Libië, dat Obama hiermee een eigen doctrine formuleerde. Deze doctrine stelt dat Obama dient in te grijpen zodra hij wordt geconfronteerd met acute

---

⁷⁶ Bouchet, 'Barack Obama's democracy promotion at midterm', 585.

⁷⁷ Barack Obama, 'Statement on the Awarding of the Nobel Peace Prize to Liu Xiaobo' [8 oktober 2010], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88548>, geraadpleegd 21 maart 2018. Alsmede in: Barack Obama, 'The President's News Conference With President Hu Jintao of China', [19 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88927>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁷⁸ Dietrich en Witkowski, 'Obama's Human Rights Policy', 60-61.

⁷⁹ Obama, 'Remarks on Accepting the Nobel Peace Prize in Oslo'.

mensenrechtenschendingen zoals genocide en slachtingen, ook al gaat dit in tegen het directe eigenbelang van Amerika.⁸⁰

Begin 2011 deed een dergelijke situatie zich voor in Libië. Geïnspireerd door protesten en opstanden in andere Arabische landen, begonnen er in februari 2011 protesten in Libië tegen dictator Moammar al-Qadhafi. Bij demonstraties van gelijke aard in Egypte en Tunesië eerder dat jaar, reageerde Obama in de trant van de eerder beschreven terughoudendheid.⁸¹ Hij zei dat landen zelf hun pad moeten vinden naar democratie en dat het niet aan de VS is om in te grijpen. De grens lag bij hevig geweld tegen burgers, voor de rest is het aan de bevolking zelf om uit te zoeken wat de juiste weg voorwaarts is.⁸² Eenzelfde reactie kwam er toen in Libië protesten uitbraken.⁸³ In contrast met de protesten in Egypte en Tunesië, liepen de protesten in Libië uit op een grootschalige opstand met gevechten tussen rebellen en regeringstroepen van Qadhafi. Hoewel de regering van Qadhafi nooit een mensenrechten respecterend regime was, ging hij in zijn militaire campagne over tot wijdverspreide en systematische aanvallen tegen zijn eigen burgers.⁸⁴ Hiermee was de door Obama omschreven grens bereikt.

Eind februari riep Obama Libië op te stoppen met het geweld. Hij verwees naar de unanieme verklaring van de VN-Veiligheidsraad die stelde dat Libië de verantwoordelijkheid moest nemen om zijn burgers te beschermen.⁸⁵ In zowel de uitspraken van Obama als de verklaring van de Veiligheidsraad, zat een verwijzing naar de *Responsibility to Protect* (R2P). In 2005 stelde de VN hun R2P doctrine op. De doctrine stelt dat staatssoevereiniteit ook de verplichting en verantwoordelijkheid inhoudt dat een staat haar burgers moet beschermen. Doet een staat dat niet, dan verplaatst deze verantwoordelijkheid naar andere staten in de “internationale gemeenschap”.⁸⁶ Als de situatie in maart 2011 verder verergerd, geeft de VN-veiligheidsraad toestemming om in te grijpen met alle maatregelen die nodig zijn, waaronder

---

⁸⁰ Etzioni, 'Obama's Implicit Human Rights Doctrine', 98.

⁸¹ Barack Obama, 'Statement on the Situation in Tunisia', [14 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88899>, geraadpleegd op 21 maart 2018. Egypte 28 januari. Alsmede in: Obama, 'Remarks on the Situation in Egypt'.

⁸² Barack Obama, 'Remarks on the Situation in Egypt', [1 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88954>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁸³ Barack Obama, 'Statement on the Situation in the Middle East', [18 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89002>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁸⁴ Louis Charbonneau, 'Strong proof of Libya crimes against humanity: ICC', [3 maart 2011], <https://www.reuters.com/article/us-libya-warcrimes/strong-proof-of-libya-crimes-against-humanity-icc-idUSTRE7417VU20110502>, geraadpleegd op 5 april 2018. Tevens worden de daden van Qadhafi 'crimes against humanity' genoemd in: VN-veiligheidsraad, 'Resolution 1970 (S/RES/1970)', [26 februari 2011], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29, geraadpleegd op 5 maart 2018.

⁸⁵ Barack Obama, 'Remarks on the Situation in Libya', [23 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89480>, geraadpleegd op 21 maart 2018. Obama verwijst daarin naar: VN-veiligheidsraad, 'Security Council Press statement on Libya [SC/10180-AFR/2120]' [22 februari 2011], <https://www.un.org/press/en/2011/sc10180.doc.htm>, geraadpleegd op 26 maart 2018.

⁸⁶ United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, 'Responsibility to Protect'.

dus ook de mogelijkheid van militair ingrijpen.⁸⁷ Obama zegt dat hij leiding heeft genomen in het opstellen van deze resolutie. Enkele dagen na de resolutie gaat een coalitie onder leiding van de VS over tot het instellen van een *no-fly zone* boven Libië.⁸⁸

Obama gaf enkele redenen waarom juist de VS de leiding namen in deze operatie. Deze redenen bieden verschillende perspectieven op de zaak, die los staan van de oproep van de VN-veiligheidsraad. Obama poneerde de algemene stelling dat de Amerikaanse belangen en waarden op het spel stonden en Amerika daarom een verantwoordelijkheid had om in te grijpen.⁸⁹ Hij specificeerde dit in twee redenen. Ten eerste wees hij erop dat de VS de taak heeft om in te grijpen als dergelijke schandalige misdaden gebeuren:

To brush aside America's responsibility as a leader, and more profoundly, our responsibilities to our fellow human beings under such circumstances would have been a betrayal of who we are. Some nations may be able to turn a blind eye to atrocities in other countries. The United States of America is different.⁹⁰

Amerika kon niet anders dan ingrijpen; het is de morele taak van de VS taak om op te staan tegen mensenrechtenschendingen en hierin zijn ze dan ook exceptioneel. Ten tweede wees Obama erop dat de VS weldegelijk strategische belangen had bij het stoppen van Qadhafi's acties en dat niet ingrijpen later voor veel grotere problemen zou zorgen: 'I am convinced that a failure to act in Libya would have carried a far greater price for America.'⁹¹

In eerste instantie zei Obama dat Qadhafi moest vertrekken⁹², maar op het moment dat er militair werd ingegrepen, maakte hij duidelijk dat een wisseling van het regime niet het doel was. Dit was namelijk een taak voor de Libische bevolking zelf: 'With the time and space that we have provided for the Libyan people, they will be able to determine their own destiny, and that is how it should be.'⁹³ Zodra de grove misdaden tegen de mensheid waren gestopt, keerde Obama terug naar zijn eerder ingenomen positie. Met andere woorden, zodra de situatie weer veilig is geworden, is het aan Libië zelf om hun pad naar ontwikkeling te volgen.

---

⁸⁷ VN-veiligheidsraad, 'Resolution 1973 (S/RES/1973)', [17 maart 2011], [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)), geraadpleegd op 26 maart 2018.

⁸⁸ Barack Obama, 'Address to the Nation on the Situation in Libya', [28 maart 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=90195>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Barack Obama, 'The President's News Conference With President Felipe de Jesus Calderon Hinojosa of Mexico', [3 maart 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89712> geraadpleegd op 21 maart 2018.

⁹³ Obama, 'Address to the Nation on the Situation in Libya'.

Daarentegen moet de kanttekening worden gemaakt dat er een discussie gaande is of het ingrijpen in Syrië weldegelijk om het verwijderen van Qadhafi te doen was. Hoewel het ingrijpen volledig aan de R2P doctrine voldeed, wijst Kees Homan van het Clingendael Instituut erop dat het doel gedurende de missie verschoof naar het verwijderen van het Qadhafi regime.⁹⁴

Multilateraal pragmatisme

Toen Obama het presidentsambt op zich nam, zei hij dat hij het anders wilde gaan doen dan zijn voorganger. Hij doelde er onder andere op dat hij een multilaterale houding zou gaan aannemen. Zonder dat het expliciet benoemd is in dit hoofdstuk, komt er tussen de regels door naar voren dat Obama enigszins multilateraal handelde, bijvoorbeeld rondom het militair ingrijpen in Libië. Obama benadrukte tijdens zijn speeches over Libië dat hij alleen wilde ingrijpen in samenwerking met internationale partners of de VN, hoewel een van de redenen hiervoor simpelweg was dat de VS niet voor alle kosten wilden op draaien. Tevens toonde Obama zich gebonden aan de multilaterale instituties en afspraken, zo wilde hij alleen optreden binnen een mandaat van de Veiligheidsraad.⁹⁵

Daarnaast hield Obama niet alleen rondom de situatie Libië een multilaterale houding aan, maar gebruikte hij vanaf het begin van zijn presidentschap multilaterale retoriek. Hij wilde dat de VS weer een positieve houding aannamen tegenover multilaterale samenwerking, zeker binnen de VN: 'We've also reengaged the United Nations.'⁹⁶ Zo namen de VS plaats in de Mensenrechtenraad van de VN, welke Bush juist had geboycot, en tekende het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.⁹⁷ Deze acties duiden op een welwillendheid voor verbondenheid aan het internationale mensenrechtenregime.

Binnen deze multilaterale samenwerking uitte Obama nog wel blijk van de exceptionele Amerikaanse identiteit. Obama zag namelijk een speciale rol weggelegd voor de VS op het gebied van de mensenrechten. De VS had volgens Obama nog steeds de verantwoordelijkheid om de wereld te leiden. Deze leiderschapsrol wilde Obama echter alleen op zich nemen in samenwerking met gelijkgestemde landen, zodat zij samen de multilaterale instituties konden versterken die zich inzetten voor de mensenrechten.⁹⁸

---

⁹⁴ Kees Homan, 'Responsibility to protect in Libië', *Armedex*, Oktober 2011.

⁹⁵ Obama, 'The President's News Conference With President Felipe de Jesus Calderon Hinojosa of Mexico'. Alsmede in: Obama, 'Remarks on the Situation in Libya'.

⁹⁶ Obama, 'Remarks to the United Nations General Assembly in New York City'.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Barack Obama, 'Proclamation 8541—Captive Nations Week, 2010', [16 juli 2010], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88206>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Daarentegen wijzen zowel Forsythe als Dietrich en Witkowski erop dat de multilaterale houding van Obama niet veel verder reikte dan zijn retoriek. Zo werd er bijvoorbeeld binnen de mensenrechtenraad een destructieve houding aangenomen en lukte het Obama ook niet om het zojuist genoemde verdrag door het Congres geratificeerd te krijgen.⁹⁹ Zo werd duidelijk dat de VS hun retoriek hadden aangepast, maar dat dit nog niet altijd naar buiten kwam in de praktijk.

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat Obama een Amerikaanse veronderstelling van de mensenrechten aanhield. Obama was echter van mening dat deze rechten niet opgedrongen moesten worden, landen zouden zich namelijk vanzelf ontwikkelen tot democratieën naar Amerikaans voorbeeld. Het lijkt erop dat Obama zo'n terughoudendheid kon aannemen omdat hij de mensenrechten loskoppelde van de veiligheidsdreiging. Een gebrek aan mensenrechten of democratie in andere landen werd namelijk niet direct als een gevaar voor de veiligheid van de VS gezien. De relatie met China laat zien dat de terughoudendheid ook in het belang was van Amerika zelf. Een goede relatie was belangrijker dan het aan de kaak stellen van de mensenrechtensituatie. Aan de ene kant kan hier wellicht een dubbele standaard in worden gezien, maar aan de andere kant sprak Obama zich wel uit over de mensenrechten wanneer de situatie dat toeliet. Met de situatie in Libië liet Obama zien waar zijn grens lag. Zonder dat de situatie een directe dreiging vormde voor de Amerikaanse veiligheid, werd er om humanitaire redenen in multilateraal verband ingegrepen.

Al met al kan gezegd worden dat Obama vooral een praktische insteek had. Ondanks dat de mensenrechten niet de grootste prioriteit waren in het Amerikaanse buitenlandbeleid, is het niet zo dat ze instrumenteel werden gebruikt. Hoewel Obama zich alleen uitsprak over de mensenrechten als de Amerikaanse belangen dit toelieten, intervenueerde hij in Libië voor humanitaire redenen. Er kan geconcludeerd worden dat mensenrechten niet de prioriteit waren in het buitenlandbeleid, aangezien vaak genoeg andere belangen werden gevolgd. De mensenrechten werden echter niet slechts instrumenteel ingezet voor het veiligheidsbeleid. Waar Obama de mogelijkheid zag, liet hij de mensenrechten doorklinken. Obama deed dit tevens met een uitgesproken multilaterale houding.

---

⁹⁹ Dietrich en Witkowski, 'Obama's Human Rights Policy', 47.

Conclusie

In dit eindwerkstuk is er gekeken naar welke rol de mensenrechten kregen in het Amerikaanse buitenlandbeleid na de aanslagen van 11 september 2001 tijdens de presidentschappen van George W. Bush en Barack Obama. Om deze vraag te beantwoorden is er een kader van het Amerikaans exceptionalisme gebruikt. Deze scriptie had niet als doel om te onderzoeken waarom Amerika wel of niet als exceptioneel land te bestempelen is. In deze scriptie vormden de twee bekeken niveaus van het Amerikaans exceptionalisme het kader waarin de speeches van Bush en Obama werden geplaatst. Waar het culturele-identiteit niveau kijkt naar zowel het religieuze als het politieke element van de Amerikaans exceptionalistische identiteit, kijkt het praktisch-gedrag niveau naar hoe gedragingen in het beleid kunnen worden geïnterpreteerd. In het gecombineerde kader is het buitenlandbeleid ten opzichte van de mensenrechten van Bush en Obama tentoongesteld.

Bij beide presidenten werd de vraag gesteld hoe zij invulling gaven aan de mensenrechten en welke rol deze kregen in hun buitenlandbeleid. Bush had een erg Amerikaanse en tevens messianistische invulling van de mensenrechten. Hij keerde steeds terug naar het religieuze element. Tevens maakte hij een verbinding tussen de strijd tegen terreur en het verdedigen van de mensenrechten. Dit leidde tot een instrumenteel gebruik van de mensenrechten in zijn beleid. Obama gaf ook een Amerikaanse invulling aan mensenrechten, maar in tegenstelling tot Bush zag hij het verdedigen en verspreiden van deze rechten niet als een van God gekregen taak. Obama wees wel naar het politieke element, maar vertaalde dit in tegenstelling tot Bush niet naar een unilaterale aanpak. In zijn beleid leidde dit juist tot een praktische houding waarin er meer plek was voor de mensenrechten.

Tijdens de Koude Oorlog was er onder invloed van de geobserveerde veiligheidsdreiging minder aandacht voor de mensenrechten in het buitenlandbeleid of werden de mensenrechten zelfs instrumenteel ingezet. Onder Bush leken de VS te zijn teruggekeerd naar een beleid waarin de mensenrechten in dienst stonden van de veiligheidsdreiging. Net als bij Reagan resulteerde dit in een unilateraal beleid. Obama probeerde deze link te verbreken en de mensenrechten als losse waarde neer te zetten in het buitenlandbeleid. De – in vergelijking met Bush – gematigde interpretatie van de Amerikaans exceptionalistische identiteit, gaf Obama de mogelijkheid om de mensenrechten los te zien van de veiligheidsdreiging. Deze interpretatie gaf tevens de mogelijkheid om tot een multilaterale houding over te gaan. In tegenstelling tot Carter probeerde hij echter niet de mensenrechten tot hoeksteen van zijn beleid te maken, maar koos hij juist openlijk voor een pragmatische instelling. Deze pragmatische

instelling resulteerde soms in een inconsequent en hypocriet beleid, maar wanneer de mogelijkheid zich voordeed zette Obama zich wel in voor de mensenrechten.

Voor het internationale mensenrechtenregime, alsmede de internationale reputatie van de VS, lijkt het beter als de president de veiligheidsdreiging los ziet van de mensenrechten. Als hij dit onder invloed van de Amerikaans exceptionalistische identiteit wel aan elkaar verbindt, lijkt dit te resulteren in een degradatie van samenwerking op het gebied van de internationale mensenrechten. Hoewel een pragmatische instelling soms tot hypocrisie leidt, lijkt dit wel beter te zijn voor de ontwikkeling van het internationale mensenrechtenregime.

Hoewel de gebruikte onderzoeksmethoden goede inzichten boden in de beargumentering achter het buitenlandbeleid, zou het een waardevolle toevoeging zijn geweest om ook te kijken naar speeches van hooggeplaatste ministers en adviseurs van de presidenten. Naast dat zij veel invloed hebben op het gedachtengoed van de president, blijkt bijvoorbeeld Hilary Clinton veel uitspraken te hebben gedaan over de mensenrechten in het buitenlandbeleid.¹⁰⁰ Wegens tijd- en ruimtegebrek is dit eindwerkstuk niet de juiste plek om dergelijke bronnen te bespreken. Verder onderzoek zou moeten uitwijzen hoe Clinton en andere kabinetsleden over de mensenrechten dachten en wat de rol van het Amerikaans exceptionalisme hierin was.

Het in dit eindwerkstuk gebruikte kader bood de kans het beleid van Obama en Bush in een alternatief kader te zien. Door een combinatie van de verschillende niveaus van het Amerikaans exceptionalisme en een vergelijking van de twee presidentschappen heeft dit onderzoek bijgedragen aan het begrip van de beleidsbeslissingen, alsmede aan het begrip van de rol die het Amerikaans exceptionalisme speelt.

Dit onderzoek verschaft tevens kansen voor ander goed historisch onderzoek. Zo werpt huidig president Donald Trump zich op als interessante case. Trump lijkt net als Bush een unilateraal beleid te volgen, wat zich onder andere uit in het terugtrekken uit internationale instituties en verdragen.¹⁰¹ In tegenstelling tot Bush, Obama en elke president sinds Jimmy Carter lijkt Trump echter totaal geen aandacht te hebben voor de mensenrechten in zijn buitenlandbeleid. Trump spreekt zich in het geheel niet uit over de internationale mensenrechtensituatie.¹⁰² Trump lijkt terug te keren naar de tijd van Nixon en Kissinger, waarin

---

¹⁰⁰ Hierover wordt onder andere geschreven in: Etzioni, 'Obama's Implicit Human Rights Doctrine'. Alsmede in: Bouchet, 'Barack Obama's democracy promotion at midterm'.

¹⁰¹ McGuinness, 'Presidential Human Rights Talk', 473.

¹⁰² Dominic Tierney, 'Human Rights Are Largely Irrelevant to the Emerging Trump Doctrine' (versie 14 november 2017), <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/11/trump-human-rights-asia-trip/545843/> (8 april 2018).

de mensenrechten überhaupt geen rol speelden in het buitenlandbeleid. Desalniettemin lijkt Trump wel erg te drijven op een Amerikaans exceptionalistisch gedachtengoed en retoriek. Over enkele jaren is het de taak voor historici om te kijken welke rol de mensenrechten kregen in het buitenlandbeleid van Trump en hoe het Amerikaans exceptionalisme kan helpen dit te verklaren.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Bush, George W., 'Proclamation 7455—Captive Nations Week, 2001', [12 juli 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61752>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Proclamation 7513—Human Rights Day, Bill of Rights Day, and Human Rights Week, 2001', [9 december 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61810>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Remarks on Signing the Afghan Women and Children Relief Act of 2001', [12 december 2001], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73497>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Remarks on Compassionate Conservatism in San Jose, California', [30 april 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=62868>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Interview With Polish Journalists', [12 juli 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64221>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Remarks at a Luncheon for Representative Charles W. Pickering in Jackson, Mississippi', [7 augustus 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63307>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Proclamation 7584—Women's Equality Day, 2002', [23 augustus 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=61878>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Address to the United Nations General Assembly in New York City' [12 september 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64069>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Joint Statement by President George W. Bush and President Askar Akayev on the Relationship Between the United States of America and the Kyrgyz Republic', [23 september 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=62748>, geraadpleegd op 14 maart 2018

Bush, George W., 'Address to the Nation on Iraq From Cincinnati, Ohio', [7 oktober 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73139>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Interview With Radio Free Europe/Radio Liberty', [18 november 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=64108>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Joint Statement by President George W. Bush and President Emomali Rahmonov on the Relationship Between the United States of America and the Republic of Tajikistan', [10 december 2002], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=73201>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union', [28 januari 2003], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=29645>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Bush, George W., 'The President's Radio Address' [15 maart 2003], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=25128>, geraadpleegd op 14 maart 2018.

Charbonneau, Louis, 'Strong proof of Libya crimes against humanity: ICC', [3 maart 2011], <https://www.reuters.com/article/us-libya-warcrimes/strong-proof-of-libya-crimes-against-humanity-icc-idUSTRE7417VU20110502>, geraadpleegd op 5 april 2018.

Obama, Barack, 'Remarks in Cairo', [4 juni 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86221>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks to the Ghanaian Parliament in Accra', [11 juli 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86395>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks to the United Nations General Assembly in New York City', [23 september 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88483>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Interview With Bahman Kalbasi of BBC Persian in New York City'. [24 september 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88531>, 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks in Tokyo', [14 november 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86889>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks Following a Meeting With President Hu Jintao of China in Beijing' [17 november 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86895>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks on Accepting the Nobel Peace Prize in Oslo', [10 december 2009], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=86978>, geraadpleegd op 20 maart 2018.

Obama, Barack, 'Proclamation 8541—Captive Nations Week, 2010', [16 juli 2010], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88206>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Statement on the Awarding of the Nobel Peace Prize to Liu Xiaobo' [8 oktober 2010], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88548>, geraadpleegd 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'The President's News Conference With President Hu Jintao of China', [19 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88927>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Statement on the Situation in Tunisia', [14 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88899>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks on the Situation in Egypt', [28 januari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88942>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks on the Situation in Egypt', [1 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88954>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Statement on the Situation in the Middle East' [18 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89002>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Remarks on the Situation in Libya', [23 februari 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89480>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'The President's News Conference With President Felipe de Jesus Calderon Hinojosa of Mexico', [3 maart 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=89712>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Obama, Barack, 'Address to the Nation on the Situation in Libya', [28 maart 2011], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=90195>, geraadpleegd op 21 maart 2018.

Reagan, Ronald, 'Election Eve Address "A Vision for America"', [3 november 1980], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=85199>, geraadpleegd op 1 maart 2018.

VN-veiligheidsraad, 'Security Council Press statement on Libya [SC/10180-AFR/2120]' [22 februari 2011], <https://www.un.org/press/en/2011/sc10180.doc.htm>, geraadpleegd op 26 maart 2018.

VN-veiligheidsraad, 'Resolution 1970 (S/RES/1970)', [26 februari 2011], http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29, geraadpleegd op 5 maart 2018.

VN-veiligheidsraad, 'Resolution 1973 (S/RES/1973)', [17 maart 2011], [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)), geraadpleegd op 26 maart 2018.

Wilson, Woodrow, 'Address to a Joint Session of Congress Requesting a Declaration of War Against Germany', [2 april 1917], <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=65366>, geraadpleegd op 1 maart 2018.

Literatuur

Apodaca, Clair, *Understanding U.S. Human Rights Policy: A Paradoxical Legacy* (New York 2006).

Anderson, Benedict, *Imagined Communities* (San Francisco 1983).

Bouchet, Nicolas, 'Barack Obama's democracy promotion at midterm', *The International Journal of Human rights* 15 (2011) 4, 572-588.

De Tocqueville, Alexis, *Democracy in America: In Two Volumes*. (Indianapolis 2012). PDF e-book. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3327359#>

Dietrich, John, en Caitlyn Witkowski, 'Obama's Human Rights Policy: Déjà vu with a Twist', *Human Rights Review*, 13 (2012) 1, 39-64.

Dumbrell, John, 'Unilateralism and 'America First'? President George W. Bush's Foreign Policy', *The Political Quarterly* 73 (2002) 3, 279-287.

Etzioni, Amitai, 'Obama's Implicit Human Rights Doctrine', *Human Rights Review* 12 (2011) 1, 93-107.

Forsythe, David P., 'Human Rights and US Foreign Policy: Two Levels, Two Worlds', *Political Studies*, 43 (1995) 1, 111-130.

Forsythe, David P. 'US foreign policy and human rights', *Journal of Human Rights* 1 (2002) 4, 501-521.

Forsythe, David P., *Human Rights in International Relations* (Cambridge 2018).

Fukuyama, Francis. *The end of history and the Last Man*, (Londen 1992).

Goodhart, Michael, 'Reverting to Form: American Exceptionalism and International Human Rights', in: Michael Goodhart and Anja Mihr (red.), *Human Rights in the 21st Century: Continuity and Change since 9/11* (London 2011) 65-85.

Henkin, Louis, 'Kosovo and the Law of "Humanitarian Intervention"', *The American Journal of International Law* 93 (1999) 4, 824-828.

Homan, Kees, 'Responsibility to protect in Libië', *Armex*, Oktober 2011.

Hunt, Michael, *Ideology and U.S. Foreign Policy*, (New Haven, 1987).

Ignatieff, Michael, 'Is the Human Rights Era Ending?', *New York Times*, 5 februari 2002.

Ignatieff, Michael, 'Introduction: American Exceptionalism and Human Rights', in: Michael Ignatieff (ed.), *American Exceptionalism and Human Rights* (Princeton 2005) 1-26.

Koh, Harold, 'On American Exceptionalism', *Stanford Law Review* 55 (2003) 5, 1479-1527.

Lipset, Seymour M., *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword* (New York 1996).

Madsen, Deborah L., *American Exceptionalism* (Edinburgh 1998).

McCrisken, Trevor B., 'American Exceptionalism', in: Alexander DeConde, Richard Dean Burns, and Fredrik Logevall (red.), *Encyclopedia of American Foreign Relations* (New York 2002) 63-80.

McCrisken, Trevor B., *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: U.S. Foreign Policy Since the Vietnam War*. (London, 2003).

McFaul, Michael, 'US Foreign Policy and Chechnya', *The Century Foundation* (2003).

McGuinness E., Margaret, 'Presidential Human Rights Talk', *Washburn Law Journal* 56 (2017) 3, 471-489.

Mertus, Julie A., *Bait and Switch: Human Rights and U.S. Foreign Policy*, (New York 2004).

Migranyan, Andranik, 'The Myth of American Exceptionalism' (versie 11 oktober 2013), <http://nationalinterest.org/commentary/the-myth-american-exceptionalism-9223> (8 maart 2018).

Morningstar, Richard, 'World Orders: Unilateralism vs Multilateralism' (versie 6 oktober 2004), <http://hir.harvard.edu/article/?a=1268> (5 april 2018).

Moses, Jeremy, Babak Bahador en Tessa Wright, 'The Iraq War and the Responsibility to Protect: Uses, Abuses and Consequences for the Future of Humanitarian Intervention', *Journal of Intervention and Statebuilding* 5 (2011) 4, 347-367.

Obama, Barack, 'Renewing American Leadership', *Foreign Affairs* 86 (2007) 4, 2-16.

Pease, Donald E., 'The new American Exceptionalism' (Londen 2009).

Restad, Hilde, 'Old Paradigms in History Die Hard in Political Science', *American Political Thought: A Journal of Ideas, Institutions, and Culture* 1 (2012) 1, 53-76.

Russel, Kent A., 'My Lai Massacre: The Need for an International Investigation', *California Law Review* 58 (1970) 3, 703-729.

Shafer, Byron E., 'American Exceptionalism', *Annual Review of Political Science* 2 (1999) 1, 445-463.

Skidmore, David, 'Understanding the Unilateralist Turn in U.S. Foreign Policy', *Foreign Policy Analysis* 1 (2005) 2, 207-228.

Tierney, Dominic, 'Human Rights Are Largely Irrelevant to the Emerging Trump Doctrine' (versie 14 november 2017), <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/11/trump-human-rights-asia-trip/545843/> (10 april 2018).

United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, 'Responsibility to Protect' (versie n.b.), <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html>, (26 maart 2018).

Viotti, Paul, *American Foreign Policy* (Cambridge 2010) 209.

Walt, Stephen M., 'The Myth of American Exceptionalism' (versie 11 oktober 2011), <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/the-myth-of-american-exceptionalism/> (8 maart 2018).